

**TOWARZYSTWO MIŁOŚNIKÓW
MIASTA ŻORY**

INFORMATOR

T M M Ż

Zespół Redakcyjny:

1. mgr Leokadia Koper
2. Barbara Kieczka

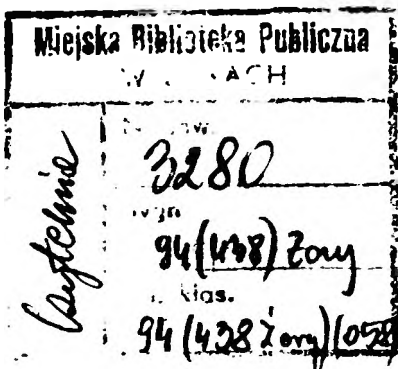
Żory, listopad 1988 r.

SPIS TREŚCI

I. Kalendarz wydarzeń w Żorach — Barbara Kieczka

II. Wspomnienia o wybitnych działaczach społecznych w Żorach

1) Bonifacy Bałdyk	— Leokadia Koper
2) Józef Wyrobek	— Barbara Kieczka

C-3 Rybnik 2746-88 500 C-7

I Kalendarz wydarzeń w Żorach

1. WSTĘP

W roku obchodów 70 rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę, prezentujemy czytelnikom kalendarz wydarzeń, jakie miały miejsce w historii Żor od pierwszych wzmianek o istnieniu osady do dnia wybuchu II wojny światowej. Kalendarz jest próbą chronologicznego uporządkowania informacji ważnych i ciekawych. Opracowany został w oparciu o artykuły drukowane w „Informatorach TMMŻ” od 1967 r. Jest w nim wiele luk wynikłych z braku innej dokumentacji i materiałów. Daje jednak obraz życia naszego grodu, przechodzącego lata sławy i bogactwa oraz okresy niepowodzeń i upadków. Opracowany został z myślą o młodzieży, która żadna nie jest informacją o swoim mieście i jego dziejach. Możliwość poznania historii rodzinnego miasta wpłynie na pogłębienie związku emocjonalnego z Żorami, które są już dziś miastem ludzi młodych.

Zarząd TMMŻ apeluje do wszystkich, którzy mogliby przyczynić się do wzbogacenia kalendarza o nowe wiadomości, prosząc o współpracę.

2. Ważne i ciekawe wydarzenia w historii Żor

9 IV 1133

- Wydana została bulla papieska Celestyna III, biorąca w opiekę klasztor NP Marii na Piaskach.

Bulla zatwierdzała w uposażeniu klasztoru wieś żarską z kościołem „villam in Zarist Cum ecclesium”.

Jest to pierwsza wzmianka o istnieniu wsi Zory. Nazwa naszego miasta ulegała wielu zmianom. Najczęściej spotykane formy to: Zarist, Zarischa, Sarisc, Sarisce, Sari, Zary.

1202

- powstało Księstwo Opolsko-Raciborskie, w skład którego wchodziły Zory będące wówczas osadą handlową.

1204

- w dokumentach księcia Henryka Brodatego występują wzmianki o istnieniu wsi Zarischa i Zarisza.

1226

- dokument biskupa wrocławskiego Wawrzyńca potwierdzał istnienie wsi Sarisc w dominium Kazimierza, księcia Opolskiego. Kazimierz był ojcem Władysława Opolczyka, założyciela naszego miasta jako grodu obronnego.

1271

- wieś Sarisce leżąca na szlaku handlowym z Krakowa do Opola została zniszczona w czasie wojny czesko-węgierskiej, toczonej pomiędzy Ottokarem II a Stefanem V Węgierskim. Bolesław Śmiały jako sprzymierzeniec króla węgierskiego wkroczył przez wieś Sarisce na Śląsk Opolski, celem sparaliżowania aktywnej pomocy księcia Władysława Opolczyka dla Ottokara II.

24 II 1272

- Władysław (1248—1291) książę Opola i Raciborza odkupił od rycerza Chwalisza osadę handlową Zory i nadał jej prawa miasta chcąc uczynić je grodem obronnym. Zory liczyły wówczas około 380 mieszkańców. Dokument nadania praw miasta spisany został w Raciborzu w obecności rycerstwa. Prawdopodobnie wówczas rozpoczęto budowę murów obronnych.

13 XI 1283

- zmarł Władysław książę Opola i Raciborza. Pochowany został w Raciborzu. Pozostawił czterech synów: Mieszka, Kazimierza, Bolesława i Przemysława. Zory otrzymał w spadku Przemysław.

1291

- książę Przemysław złożył hołd królowi czeskiemu i od tego roku Zory utraciły łączność z Polską aż do roku 1292.

1297

- na podstawie przekazów dotyczących fortyfikowania innych miast polskich (trwało około 25 lat) można tę datę przyjąć za rok ukończenia budowy żorskich murów obronnych. Otaczały one miasto owalem, którego obwód wynosił 1200 m. Wysokość murów oblicza się na 6-8 m.

2 III 1303

- pierwsza wiadomość o istniejących jatkach masarskich w Żorach. W tym roku czynsz z dziesięciu jatek masarskich w Żorach, książę raciborski Przemysław przeznaczył dla klasztoru Cystersów w Rudach Raciborskich. Świadkiem tego aktu był żorski wójt Fryderyk. Jego podpis na akcie świadczy o tym, że ranga wójta w mieście była wówczas bardzo wysoka.

23 XII 1317

- córka księcia Przemysława Eufemia, wstępując do klasztoru Dominikanów w Raciborzu, wniosła jako wiano dochody pochodzące z czterech ław rzeźniczych w Żorach. Dokument ten zasługuje na uwagę z powodu dokładnego określenia gdzie znajdowały się jatki i kto był ich właścicielem.

1327

- Zory stały się własnością księcia Leszka, syna Przemysława. W tym roku książę Leszek przyjął z rąk króla Czech jako lenno miasta: Racibórz, Zory, Rybnik, Pszczynę i Koźle z Gliwicami.

1335

- Zory stały się siedzibą dekanatu żarskiego obejmującego kościoły w Wodzisławiu i Rybniku.

1345

- Król Polski Kazimierz Wielki z wojskami polskimi i węgierskimi oblegał Zory w czasie wojny z Czechami o Śląsk. Zniszczył okoliczne wsie, spalił Pszczynę i Rybnik. Żorskiej fortecy jednak nie zdobył. Zory były wówczas własnością księcia opawskiego Mikołaja. 29 VI 1345 król Czeski Jan Luksemburski stanął obozem między Frysztatem a Wodzisławiem. Udzielił Żorom pomocy, dzięki której uwolnili się od oblężenia wojsk króla Kazimierza Wielkiego.

1361

- przedstawiciele cechu sukienniczego w Żorach otrzymali od księcia opawsko-raciborskiego Mikołaja przywilej, na mocy którego mogli sprzedawać swoje wyroby. Przedtem musieli korzystać z pośrednictwa kupców, którzy z odpowiednim zyskiem towar sprzedawali detalicznie. Na mocy tego dokumentu wszelkie spory pomiędzy rzemieślnikami a kupcami, rozstrzygać mieli radni — jako przedstawiciele kupców i przysięgli — jako przedstawiciele cechu. W tym czasie powstał prawdopodobnie pierwszy drewniany ratusz żorski, składający się z halli targowej na parterze i sali obrad na piętrze.

1384

- Zory przystąpiły do konfederacji 22 miast i otrzymały wśród innych przywilejów prawo wymierzania sprawiedliwości mieczem.

Jedna z wersji wyjaśniających znaczenie żorskiego herbu mówi, że wówczas mogło nastąpić przepołowienie herbu. Inna wersja mówi, że herb z mieczem nadał miastu założyciel — Władysław Opolczyk. Miecz skierowany ostrzem w dół oznaczał obronny charakter założonego grodu.

1431

- żorscy tkacze otrzymali przywilej na odbywanie trzech wolnych targów na wełnę. Obcy — a więc Austriacy i Saksończycy mogli dokonywać zakupów targowych dopiero w czwartym dniu targów. Był to okres wielkiego rozkwitu rzemiosła tkackiego w Żorach.

IV 1433

- w czasie wojny husyckiej na Śląsku Zory oblegane były przez wojska husyckie rozporządzające znaczną przewagą militarną. Husyci odrzucili propozycję przyjęcia od miasta okupu w wysokości 6.000 grzywien za cenę odstąpienia od walk oblężniczych. Dzięki ofiarności obrońców, bojowości mieszczan, przemysłanej technice obronnej oraz doskonałemu ufortyfikowaniu, Zory nie poddały się Husytom.

1448

- pierwsza wzmianka o istnieniu w mieście łaźni miejskiej, dostępnej mieszkańcom.

1454

- prawdopodobnie pierwszy pożar w historii miasta Zory.

1473

- książę rybnicki Wacław podjął plany połączenia Ziemi Rybnickiej z Krakowem. Forteca żorska broniona przez Polaka Jana Kresy przez 3 miesiące odpierała oblężenie. Koniec walkom położyła zbrojna interwencja Kazimierza Jagiellończyka, który polecił Jakubowi Dąbieńskiemu kanclerzowi i staroście krakowskiemu uwolnić Zory od oblężenia.

1493

- założono w Żorach cech szewców i obuwników.

14 VII 1497

- książę Mikołaj III za kwotę 100 węgierskich guldenów odstąpił miastu młyn i stawy w Kleszczowie. W 1525 r. Kleszczów przeszedł na własność Żor.

1532

- po śmierci księcia Jana, księstwo opolsko-raciborskie (a wraz z nim Zory) przeszło w posiadanie króla Czech, będącego zarazem cesarzem niemieckim (dynastia Habsburgów). Do tego roku Zory były własnością książąt śląskich z rodu Piastów: Władysława, Przemysława, Leszka, Mikołaja i Jana.

1534

- w tym roku Zory liczyły około 1200 mieszkańców.

1540

- powstał w Żorach cech piekarzy.

1556—1629

— żorski kościół katolicki w tym okresie był w rękach protestantów.

1555—1558

— zarazy i epidemie jakie wybuchały w tych latach w Żorach, spowodowały ogromne wyludnienie miasta.

1558

— burmistrz i rada miasta Żor sprzedali Janowi Muellerowi z Czerwionki jeden z młynów żorskich za kwotę 100 guldenów. Dokument spisany był w języku czeskim i jest najstarszym z dokumentów opatrzonych w pieczęć miasta.

1562—1565

— z fundacji i ofiar zamożnych obywateli, wybudowano w Żorach pierwszy Dom Starców zwany szpitalem św. Mikołaja. Nazwa niesłuszna, gdyż była to instytucja charytatywna, zajmująca się opieką nad ludźmi ubogimi i niedołężnymi. Podopiecznymi zajmowały się siostry zakonne. Dom Starców stał przy dzisiejszej ulicy Dworcowej.

1567

— spisano po raz pierwszy prawa cechu szewskiego — „Statut żorskich obuwników”. Dokument opatrzony cesarską pieczęcią podpisał cesarz Maksymilian II.

1570

— własny statut otrzymał cech piekarzy w Żorach. Do XVIII wieku do cechu należeli również młynarze i cuklarnicy.

18 VIII 1583

— groźny pożar zniszczył miasto. W zgliszczach legła część domów od strony bramy na Dolnym Przedmieściu. Spalił się również drewniany kościół parafialny pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP.

18 III 1577

— Żory otrzymały od cesarza Rudolfa przywilej na odbywanie dwóch jarmarków rocznie, a później następnych oraz tygodniowego targu. Jarmarki te odbywały się w dniach 20 stycznia, 27 kwietnia, 24 czerwca i 29 grudnia każdego roku.

1586

— spisano i nadano rzeźnikom statut rzeźników żorskich, który normował życie cechu.

1587

— na skutek kolejnego pożaru całkowitemu zniszczeniu uległa Brama Cieszyńska na Górnym Przedmieściu. Stała ona u zbiegu dzisiejszych ulic A. Zawadzkiego i St. Moniuszki.

1600

— od tego roku istniał w Żorach Przymusowy Cech Kowali Ślusarzy i Blacharzy. Cech otrzymał swój statut w 1608 r.

1603

— Żory stały się miastem wydzielonym, podlegającym bezpośrednio cesarzowi austriackiemu, po wpłaceniu 24-krotnej kwoty dochodowej miasta (to jest 6.300 talarów) na cele wypraw cesarskich przeciw Turkom. Miasto stało wówczas u szczytu sławy pod względem handlowym i politycznym. Odtąd burmistrz żorski miał prawo brać udział w sejmach książęcych.

1627

— honor i bogactwo miasta ściągały do Żor w okresie wojny 30 letniej wodzów walczących armii. Kontrybucje raz spłacane wojskom katolickim, raz protestanckim niszczyły zamożność obywateli i skarb miasta.

18 I 1629

— pierwszym proboszczem poreformacyjnym w Żorach został ks. Marcin Molicer. Patronat nad kościołem sprawował wówczas magistrat miasta.

1630

— Żory nie chcą popaść w zależność feudalną, wykupiły dla siebie prawa samorządowe od cesarza Rudolfa II za kwotę 6.501 talarów i dodatkową roczną daninę w wysokości 20 talarów. Ponieważ miasto nie dysponowało wówczas tak dużą sumą, z pomocą zarządowi miasta przyszli rzemieślnicy żorscy.

1. XI 1659

— cech bednarzy, stolarzy i kołodziejów otrzymał swój statut.

1662

— nowy statut otrzymał cech krawców żorskich. Poprzedni uległ zniszczeniu w czasie pożaru miasta.

1683

— według przekazów ludowych przez Żory wiodła trasa powrotu części wojsk króla Jana III Sobieskiego spod Wiednia.

1 XI 1939

- własny statut otrzymał cech żorskich kołodziejów. Kołodziejstwo — rzemiosło zajmujące się wyrobem i naprawą kół do pojazdów istniało w Zorach wcześniej, o czym świadczy zachowana z 1513 r. pieczęć cechowa.

1691

- przy zachodniej ścianie nawy głównej kościoła parafialnego dobudowano kaplicę Matki Boskiej Miłosierdzia. Fundatorem był ówczesny burmistrz Zor Wacław Zygmunt Linka.

11 V 1661

- w nocy, o godz. 22.00 wybuchł kolejny, groźny pożar, w wyniku którego 15 mieszkańców Zor spaliło się żywcem. Spłonął również kościół, ale ze względu na jego średniowieczną tradycję i zabytkowość został wkrótce odbudowany.

11 V 1702

- kolejny pożar miasta, po którym rozpoczęły się tradycyjne, trwające do dziś obchody „Święta Ogniolowego”. Pożar rozpoczął się w mieszkaniu Andrzeja Peiskera prawdopodobnie przy pieczeniu zająca. Ogień objął zabudowania w centrum miasta i budynki bocznych uliczek. W czasie pożaru zginął ówczesny burmistrz miasta Marcin Szolc.

1715

- Magistrat miasta nałożył dodatkowy podatek na żorskich rzeźników — 380 talarów czynszu i stałe dostawy łoju. Przyczyniło się to do upadku rzemiosła rzeźniczego w mieście. Spór między cechem a miastem trwał do 1734 r. W tym roku bowiem ustalono jednolity podatek w wysokości 15 kg łoju od jatk. Wówczas też wymagano od rzeźników by ze względu na biednych posiadali w jatkach tańsze gatunki mięsa.

1750

- Żory liczyły wówczas 1579 mieszkańców. Z dokumentacji miejskiej wynika, że na terenie miasta było 18 studzien w których można było czerpać wodę pitną.

1763

- po całkowitym zdobyciu Śląska przez Fryderyka pruskiego, zaprowadzono w Zorach podatek pośredni tzw. „akcyzę” na towar sprowadzany do miasta przez bramy. W tym celu dokonano remontu studni na rynku miasta. Była odtąd obmurowana, pokryta gontowym mur obronny a tym samym nielegalny handel. W tym samym roku władze miasta opracowały tzw. „porządek do gaszenia pożarów”. Były to przepisy dotyczące budowy i remontów domów. Nakazywały stosowanie cegieł, odsunięcie pieców od ścian i łatwopalnych przedmiotów, zakazywały prania i pieczenia nocą, chodzenia po strychach z otwartym ogniem itd.

1766

- kartograf Wernher opracował opis miasta ilustrujący zabytkowy układ urbanistyczny Zor z owalnym pierścieniem umocnień.

1767

- dokonano remontu studni na rynku miasta. Była dotąd obmurowana, pokryta gontowym dachem, pod którym stały wiadra i kadzie z wodą dla celów przeciwpożarowych.

27 VII 1776

- założono w Zorach „Bractwo Kurkowe” organizujące festyny strzeleckie o godność „Króla Kurkowego”. Tradycja tworzenia bractw wywodzi się od przełomu XIV—XV w. gdy ciężar obrony miasta spadał na mieszkańców grodu, którzy musieli posiąść kunszt strzelecki. Bractwo Kurkowe przestało istnieć w Zorach po II wojnie światowej.

1797

- w tym roku w Zorach było 46 sukienników oraz 60 przedziałni wełny. Przerabiano wówczas 1400 kamieni wełny rocznie (1 kamień na Śląsku równał się 24 funtom tj. około 8,4 kg). Do 1809 r. liczba sukienników w Zorach wzrosła do 72. W okresie wojen napoleońskich dwaj mieszkańcy Zor: sukiennik Kolibaj i kupiec Czyszkowicz dostarczali wojskom Napoleona Bonapartego stacjonującym opodal Koźla materiały sukienne i towary korzenne.

1802

- Żory w tym roku liczyły 1960 mieszkańców.

15 VII 1807

- kolejny pożar miasta, w czasie którego spłonęło 150 budynków a liczba poszkodowanych wynosiła 244 osoby. Po tym pożarze władze miasta zezwoliły na rozbiórkę murów obronnych i wykorzystanie materiałów na odbudowę spalonych domów. Część domów stojących przy dzisiejszej ulicy Murarskiej postawiono na fundamentach murów obronnych. Po 1807 roku odbudowę Zor powierzono budowniczemu z Raciborza — Bogusławowi Czechowi. W czasie tego pożaru zupełnemu zniszczeniu uległ kościół Wniebowzięcia NMP. Ku pamięci jego istnienia wybudowano kaplicę zwaną „Kościołkiem”. W tym pożarze zniszczeniu uległ również żorski ratusz, cenny zabytek średniowiecza. Zarząd podjął decyzję o rozbiórce ratusza. 22 IX 1807 r. około godz. 17.00 w czasie silnej wichury zawaliła się wieża ratusza, miażdżąc dwie osoby: 22 letnią Urszulę Rym z Kleszczowa — odrabiającą pańszczyznę przy zrzućaniu cegieł i 24 letniego Bogumiła Rintera — syna sługi miejskiego.

6 V 1811

- do 22 IV 1912 r. trwała budowa nowego ratusza w Żorach. Był to jednopiętrowy 'budynek, prostokątny, o długości 23 5 m i szerokości 15,2 m. Dwaj murarze za wykonanie pracy otrzymali zapłatę w wysokości 500 guldenów.

1815

- miasto odkupiło ze zlikwidowanego klasztoru Franciszkańskiego w Gliwicach dzwon. Umieszczono go na ratuszu jako dzwon alarmowy na wypadek pożaru.

1816

- w tym roku w Żorach pracowało 80 samodzielnych mistrzów cechu sukienników. Dostarczali oni towary Pruskiemu Ministerstwu Wojny. Dostawy do Prus trwały do 1834 r. Powodem ich zaniechania było nie tylko podrożenie surowca ale szczególnie pojawienie się pierwszych fabryk włókienniczych w Europie, wypierających działalność rzemieślniczą.

1817

- Zarząd miasta zainicjował budowę szpitala dla chorych i połączenia go z Domem Starców i Ubogich na Dolnym Przedmieściu. Budowa napotykała na duże trudności z powodu niechęci radnych dotyczącej dodatkowych obciążeń finansowych czyli podatków.

1823

- przyjęto do pracy w Żorach pierwszego lekarza komunalnego. Został nim dr Biederman. W 1824 r. w budynku Domu Starców i Ubogich wydzielono 3 sale dla chorych. Był to pierwszy szpital miejski w Żorach.

1824

- Zarząd miasta wybudował i poprowadził pierwszy rurociąg z drewnianych rur o przekroju 30-40 cm i długości około 3 km. Rurociąg ten doprowadzał wodę ze źródeł woszczyckich — tzw. „Bagna” do basenu na Rynku. Nadmiar wody odprowadzono na tzw. „Huloki”. Budowa trwała 2 lata, a jej koszt wyniósł 900 talarów. Uroczyste oddanie do użytku rurociągu miało miejsce w dniu 25 XI 1826 r.

1824

- powstał w Żorach cmentarz katolicki przy kościele parafialnym pod wezwaniem św. Filipa i Jakuba. Usytuowano go w miejscu dawnej fosi poza murami miasta. W tym samym roku mury obronne uznano jako własność państwową. Zakazano dalszego zrywania cegieł i kamieni na budowę domów i brukowanie ulic. Natomiast fosi od strony południowej miasta przeznaczono na ogrody.

1828—1835

- Pruskie Ministerstwo Wojny wydało zakaz niszczenia murów obronnych Żor. Zakaz uratował resztki murów od zagłady. Nie wolno było również zabudowywać murów po zewnętrznej stronie ani zmieniać biegu ulic.

20 X 1830

- weszło w życie miasta zarządzenie władz zezwalające dziewczętom na podejmowanie nauki zawodu.

1832

- w lasach żorskich powstała huta „Waleska”. Budował ją Juliusz Walter z Palowic. Nazwę nadano hucie na cześć pasierbicy właściciela Palowic — Winklera. Po hucie pozostała do dziś wieża — tzw. „Gichta”. Jest to dziś jedyny, przemysłowy zabytek Żor.

1842

- powstała huta „Paweł” pracująca do dziś jako Odlewnia Żeliwa „Celma”. W tym samym roku uruchomiono w Żorach pierwszą konną pocztę rozwożącą przesyłki do Mikołowa, Pszczyny, Rybnika i Raciborza.

1844

- do działającego w Żorach „Bractwa Wstrzemięźliwości” wyrzekającego się picia alkoholu tylko w tym roku przystąpiło 13 mężczyzn i 21 kobiet — robotników huty „Paweł”. W tym samym roku urzędnik huty „Paweł” założył wypożyczalnię polskich książek dla mieszkańców Żor.

1849

- burzliwe wydarzenia „Wiosny Ludów” w Europie miały swój oddźwięk w Żorach. Chłopi wystąpili przeciw państwu i zaatakowali żandarmerię pruską.

1850

- przystąpiono do budowy drogi do Pszczyny i do Rybnika. W 1852 r. wybudowano drogę do Woszczyc, a do 1862 r. budowano drogę wiodącą z Rybnika przez żorski Rynek do Strumienia.

1852

- Żory w tym roku liczyły 3.355 mieszkańców.

1853

- Zarząd miasta od nowa zaczął stawiać mur obronny od plebanii do ul. Rybnickiej. Mur stawiano do wysokości 2,4 m.

1856

— oddano do użytku kolejną drogę z Zor do Pawłowic.

1846—1848

— krwawa dysenteria i tyfus głodowy zdziesiątkowały mieszkańców Zor. W 1847 r. Zory liczyły 4.008 mieszkańców. W tym roku zmarły 504 osoby, a w następnym 374. Miasto straciło znaczenie jako dotychczasowy węzeł dróg kołowych na rzecz budującej się linii kolei żelaznej od Raciborza do Mysłowic. Zory zostały zepchnięte do roli dostawcy żywności dla rozwijającego się okręgu górniczo-hutniczego na Śląsku.

1857

— wybudowano w Zorach pierwszy parowy młyn pod nazwą „Amerykański Młyn Parowy w Zorach”. Stał się on przyczyną kilku groźniejszych pożarów w mieście..

— w tym samym roku powstała w Zorach ubezpieczalnia społeczna tzw. „Spółka Bracka” obejmująca opieką pracowników huty „Paweł” i „Waleska”. Zrzeszała 106 ubezpieczonych. W roku 1877 było już tylko 88 ubezpieczonych. Spółka zapewniała bezpłatne leczenie, wypłaty tygodniowe jako wsparcie chorobowe inwalidzką rentę i odprawę pośmiertną.

1861

— kolejny pożar miasta.

5 III 1862

— uruchomiono w Zorach szkołę przemysłową dla dziewcząt. Niestety z braku uczennic szkoła po 3 latach została rozwiązana.

1864

— kolejny pożar miasta.

1867

— miasto otrzymało stały garnizon wojskowy. Wybudowano koszary, stajnie, ujeżdżalnię i plac ćwiczeń dla szwadronu pułku ułanów.

1878

— w ciągu zaledwie pięciu miesięcy (od 15 V do 15 X 1878) do budynku ratusza dobudowano drugie piętro. Na parterze mieściła się restauracja i wydział finansowy. Dopiero w 1924 r. zlikwidowano restaurację, oddając te pomieszczenia do dyspozycji Państwowej Policji.

1879

— od tego roku wydawano w Zorach pismo urzędów „Sohrauer Stadtblatt”. Wychodziło ze swą tematyką poza powiat, informując czytelników o ważniejszych wydarzeniach międzynarodowych. Oprócz tego, pismo żyło bieżącymi sprawami mieszkańców Zor nie stroniąc od komentowania faktów. Zawsze jednak reprezentowało niemiecki punkt widzenia. „Sohrauer Stadtblatt” przetrwało do 1936 r. Aż do końca swej egzystencji drukowane było gotykiem.

1881

— kolejny pożar miasta.

13 III 1881

— powołano do życia w Zorach „Związek Ratowania i Gaszenia Pożarów”. Było to pierwsza ochotnicza straż pożarna. Prezesem został ówczesny burmistrz Majorke. Aktywnymi członkami byli: Antoni Knopek, Antoni Grala, Jan Kolibał, Paweł Hensel, Franciszek Hensel, Jan Frysztacki, Ignacy Bimler, Wilhelm Hadraszek, Jan Brzóska Franciszek Gliwicki, Ryszard Bimler, Walenty Hensel i Karol Lazarek.

3 IX 1881

— wydano dokument organizacyjny dla szkolnictwa zawodowego w Zorach. Zobowiązywał on wszystkich uprawiających rzemiosło do pilnowania frekwencji swych uczniów w szkołach zawodowych. Od tego dnia rozpoczął się rozwój szkolnictwa zawodowego w mieście.

17 VII 1881

— ówczesny proboszcz zorski ks. Teofil Zgaślik poświęcił krzyż usytuowany na placu kościelnym. Krzyż ufundowali rzemieślnicy z cechu rzeźników: Jan Golus, Antoni Grala, Franciszek Figula, Paweł Hensel, Jan Frysztacki, Franciszek Hensel, Wincenty Hensel, Jan Kolibał, Antoni Moczygęmba, Franciszek Lazarek, Jakub Lipiński, Józef Pilar, Karol Pilar, Andrzej Pilar i Emanuel Solorz.

13 II 1883

— weszło w życie zarządzenie ustalające rok szkolny w szkole zawodowej. Zajęcia trwały od 1 X do 1 IV w każdy wtorek i piątek od 18.00 do 20.00. Latem zajęcia odbywały się w każdą niedzielę od 13.00 do 14.00. Zarządzenie zobowiązywało mistrzów rzemieślniczych do wysyłania swych uczniów do zawodowej szkoły kształcącej. Z obowiązku tego zwolniono kupców i aptekarzy.

1884

— Zory otrzymały pierwszą linię kolejową łączącą miasto z Orzeszem.

1885

— wybudowano obecny gmach Szpitala Miejskiego na Górnym Przedmieściu. Oprócz szpitala nadal działał Dom Starców i Ubogich, który przetrwał do 1939 r.

9 IX 1886

— rozpoczęto budowę remizy strażackiej w miejscu tzw. „kapelanii” — budynku z 1777 r.

1888

— wydana została pierwsza historia Zor „Geschichte der Stadt Sohrau in Ober Schlesien”. Jej autorem był ksiądz z Tworkowa Augustyn Weltzel. Autor w tym liczącym kilkaset stron studium odtworzył wszechstronne dzieje miasta.

1892

— zrodziła się w Zorach pierwsza forma spółdzielczości. Kilkudziesięciu właścicieli większych gospodarstw rolnych utworzyło spółkę rolną, która przeprowadziła prace melioracyjne na 346 ha ziemi ornej.

1895

— powstało w Zorach, jako pierwsze na Śląsku „Towarzystwo Cyklistów”.
— W tym samym roku do budynku szpitala dobudowano pawilon dla zakaźnych chorób.

1904—1909

— w tym okresie istniał w Zorach „Polski Konsum”. Było to spółka spożywcza, prowadząca jeden sklep z towarami kolonialnymi. Kierował nim Paweł Hanslik. Konsum zrzeszał 250 członków.

1905

— założono sieć wodociągową i kanalizacyjną w Zorach. Likwidacji uległ basen rynkowy i studnie na ulicach miasta.

1909

— Zory liczyły 4.700 mieszkańców.

1910

— w tym roku liczba mieszkańców wynosiła 4.936 osób. Z tej liczby:
1646 — mówiło językiem polskim
646 — mówiło j. pol i j. niem.
2644 — mówiło j. niemieckim.

1911

— tajną działalność rozpoczęło „Towarzystwo Górnośląskiej Młodzieży Ludowej” w Zorach. Konspiracyjnie działało przez rok. W 1912 r. połączyło się z nowopowstałym, działającym jawnie Towarzystwem Śpiewaczym „Feniks”.

24 VI 1912

— założono Towarzystwo Śpiewacze „Feniks”, które od początku swego istnienia stało się kolebką polskości w Zorach. Pierwszym prezesem został Józef WYROBEK. Działalność towarzystwa zamaria w 1914 r. wskutek powołania członków do wojska.

IV 1912

— powstała pierwsza średnia niemiecka szkoła męska w Zorach — „Städtische Hbrere Kna-benschulle”.
— w tym samym roku w Opolu wydane zostało przez Alfonsa Nowaka studium poświęcone historii dekanatu zorskiego „Geschichte der Landpfarreien des Archipraesbiteriats Sohrau”.

1914

— tuż przed wybuchem I wojny światowej Zory liczyły 5.105 mieszkańców.

28 VI 1918

— odbyło się walne zebranie Towarzystwa Śpiewaczego „Feniks” wznowiające działalność po przerwie spowodowanej I wojną światową. W tym roku liczyło 200 członków.

od XII 1918 do II 1920

— działała w Zorach Polska Rada Ludowa, która przejęła polską władzę w mieście. Na czele stanął Bonifacy Bałdyk. Członkami Rady zostali: Józef WYROBEK, Józef Kowalczyk, Mateusz Krybus, Jan Lindner, Jan Tomala, Jan Paszek i Franciszek Czardybon.

3-5 XII 1918

— w Poznaniu obradował Sejm Dzielnicowy. Posłami z Zor byli: Bonifacy Bałdyk, Józef WYROBEK, Emanuel Białas z Kleszczowa, Augustyn Szromek z Folwarek i Franciszek Figas z Baranowic. Sejm Dzielnicowy powołał Naczelną Radę Narodową, do której wszedł poseł z Zor — Emanuel Białas.

XI 1919

— odbyły się w Zorach wybory komunalne. Oddano 729 głosów na listę polską (na ogólną liczbę 991) zdobywając 9 z 24 mandatów.

od 1919

— działało w Zorach Towarzystwo Oświaty na Śląsku im. św. Jacka oraz Kółko Rolnicze kierowane przez Konstantego Szymurę.
— od lutego tego roku istniała w Zorach komórka POW Górnego Śląska, kierowana przez Nikodema Sobika, Jana Sojkę, Jana Benisza i Franciszka Smusza.

28 III 1920

- założono w Żorach gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Prezesem został Józef Wyrobek. W pierwszym roku TG „Sokół” liczył 42 członków.
- w czerwcu tego roku w czasie strajku szkolnego w Żorach 213 z 712 uczących się dzieci porzuciło naukę w niemieckiej szkole. W całym powiecie rybnickim w pierwszej połowie 1920 r. strajk polskich dzieci objął 13 miast oraz 5.678 uczniów spośród 10.173. Stanowiło to 59% dzieci. W drugiej połowie tego roku strajk opanował 31 szkół oraz 6.700 dzieci (60%). W szkołach powiatu rybnickiego strajk szkolny trwał do 31 III 1921 r.
- w powstaniu śląskim dzięki pertraktacjom Bonifacego Bałdyka, Niemcy w Żorach skapitulowali, oddając broń powstańcom.
- w listopadzie tego samego roku powstało w Żorach kółko Związku Towarzystw Polek jako jedno z 20 kół działających w powiecie rybnickim.

20 III 1921

- odbył się plebiscyt na Śląsku. Podkomisariat Plebiscytowy w Żorach reprezentowali: Bonifacy Bałdyk — aptekarz, Julian Samulowski — organista i działacz narodowy oraz Nikodem Sobik — komendant POW w Żorach.
Oto wyniki plebiscytu w Żorach:
za Polską — 1.036 głosów
za Niemcami — 2.353 głosów

3 V 1921

- wybuchło III powstanie śląskie, w którym w walkach o Śląsk brał udział XIII Pułk Żorski Piechoty Wojsk Powstańców. W tym dniu drugi batalion Nikodema Sobika i trzeci Feliksa Michalskiego opanowały dworzec kolejowy, Rynek, pocztę i budynek Policji Górnego Śląska w Żorach. Niemcy skapitulowali. Żory były w rękach powstańców.
- Żorski Pułk Powstańczy — oddział wojskowy działał w III powstaniu śląskim w grupie „Południe” jako II, a następnie jako XIII Pułk. Dowódcą był Antoni Haberko. Pułk składał się z 3 batalionów:
1 — Teofila Bieli
2 — Nikodema Sobika
3 — Feliksa Michalskiego.
Po opanowaniu wyznaczonych rejonów (1 baon zajął Czerwionkę, 2 przyczynił się do zdobycia Rybnika i Paruszowca, 3 zajął po walkach Żory i Jastrzębie) siły pułku skierowane zostały na odcinek Dziewięćce — Stare Koźle, gdzie skutecznie odpierały ataki nieprzyjaciela 21 V 1921 r. 3 baon Feliksa Michalskiego wszedł w skład Zabrskiego Pułku Powstańców im. Tadeusza Kościuszki. Dowódcą Zabrskiego Pułku był Paweł Cymś.

15 V 1921

- od tego dnia wychodziło w Żorach czasopismo „Oberschlesisches Frontblatt” pod redakcją studenta prawa Anzelma Adamczyka. W patetycznym i egzaltowanym tonie donosiło o sukcesach powstańców. Komunikaty przeplatano wierszowanymi apelami wzywającymi do walki, zamieszczano sugestywne reportaże. Od czerwca tego roku niektóre doniesienia i nekrologi drukowano w języku polskim. Dwustronnicowe pismo prawdopodobnie skończyło swój żywot wraz z przerwaniem działań powstańczych.
- w czasie III powstania śląskiego w Żorach działał powstańczy szpital polowy. Komendantem kolumny sanitarnej nr 2 i szpitala polowego był kpt. lekarz Jan Chrapek-Chortyński i kpt. lekarz Antoni Wilkowski pełniący obowiązki zastępcy szefa sanitarnego, komendanta kolumny sanitarnej nr 3.

4 VII 1922

- włączenie po III powstaniu śląskim Żor do Polski. Aktu symbolicznego połączenia Żor z Macierzą dokonał gen. Stanisław Szeptycki z V i VI baterią 23 pułku artylerii polnej. Towarzyszyli mu: dyktator i komisarz plebiscytowy Wojciech Korfanty i pierwszy wojewoda śląski Józef Rymer.
Żory znowu stały się miastem polskim.
- w tym samym roku powstała kolejowa firma „Minerwa” od 1948 r. pracująca jako Zakłady Wytwórcze Urządzeń Sygnalizacyjnych.

16 VI 1922

- utworzono w Żorach Sąd Powiatowy, jako jeden z 11 sądów powiatowych Górnego Śląska. Podlegał Sądowi Okręgowemu w Katowicach. Kierownictwo Sądu w Żorach objął sędzia Ludomir Glinia. Sąd znalazł pomieszczenia w żorskim ratuszu na I piętrze.
- we wrześniu tego roku powstało w Żorach Miejskie Progimnazjum w miejsce niemieckiej szkoły średniej istniejącej od 1912 r. Szkoła ta otrzymała w 1927 r. imię Karola Młarki.
- 9 IX tego samego roku powołano do życia Klub Sportowy „Pogoń”, którego prezesem został Adolf Wyrobek. W 1934 r. zmieniono nazwę klubu na KS „Strzelec”. Nowym prezesem został Władysław Pawlikowski, nauczyciel a potem kierownik szkoły podstawowej (dziś SP 2).

1923

- w Żorach utworzono Komisaryczną Radę Miejską, na czele której stanął burmistrz miasta Bonifacy Bałdyk.
- w tym samym roku rozpoczął działalność w Żorach Polski Związek Pszczelarzy. Działaczami związku byli: Franciszek Mikołajec, Wincenty Piksa, Alojzy Muras, Alojzy Joško i Herman Buch.

1924

- założono w Żorach Towarzystwo Gołębi Pocztowych „Wesoła Nowina” — oddział V.

1925

- Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” z własnych funduszy wybudowało przy ulicy Rybnickiej za parkiem budynek z salą tzw. „sokolnię”.

1927

- powstał Bank Ludowy w Żorach jako pierwsza spółdzielnia oszczędnościowo-pożyczkowa. Dyrektorem został wybrany Józef WYROBEK.
- ulicę Garncarską w tym roku wyłożono kostką granitową. Była to pierwsza z żorskich ulic wyłożona kostką a nie brukiem.

IX 1928

- czynności notarialne w Żorach po śmierci notariusza Franciszka Wende objął adwokat Adam Synoradzki. Urząd notariusza miejskiego przetrwał w Żorach do 1964 r. 28 XII 1964 roku zlikwidowano Państwowe Biuro Notarialne w Żorach.

1929

- dzielnica miasta Kleszczówka otrzymała sieć wodociągowo-kanalizacyjną. Koszt tej inwestycji wyniósł 27.715 zł.

2 VIII 1931

- Cech Rzeźników w Żorach otrzymał sztandar. Poświęcenia dokonał ks. Piotr Klimek, zamęczony w czasie okupacji przez hitlerowców w obozie koncentracyjnym Gusen-Mauthausen. Do 1931 r. istniała księga, w której zarejestrowani byli mistrzowie tego cechu od 1616 r.

1931

- w żorskim gimnazjum im. Karola Miarki nauczyciel Józef Burkot założył pierwszą w Żorach drużynę harcerską. Drużyna nosiła imię Karola Miarki, podlegała hufcowi rybnickiemu, którego komendantem był Józef Pukowiec. W dniu 7 VI 1931 r. odbyło się na Rynku pierwsze, uroczyste przyrzeczenie harcerskie. Odebrał je p. hm Franciszek Zmuda, nauczyciel szkoły powszechnej w Żorach. Drużyna składała się z zastępu „Oriów” — zastępowy Eugeniusz Rutkowski, zastępu „Sępów” — zastępowy Paweł Urbanek.

1932

- odbyła się pierwsza polska matura w Miejskim Gimnazjum Koedukacyjnym w Żorach. Przystąpiło do niej 7 absolwentów polskiej szkoły średniej w Żorach.

1932

- informacje o cechach rzemieślniczych w Żorach na podstawie „Księgi Pamiątkowej Rzemiosła Śląskiego 1922—1932” pod redakcją Emila Niebroja, wydanej w Katowicach w 1932 r.

1) Przymusowy Cech Kowali, Ślusarzy i Blacharzy, istniejący w Żorach od 1600 roku.

W 1922 liczy 29 członków

W 1932 liczył 46 członków.

Działaczami cechu w 1932 r. byli: Karol Moj, Jan Godula, Paweł Herman, Franciszek Fojcik i Karol Minoł.

2) Przymusowy Cech Krawców, istniejący od 1661 roku.

W 1922 liczy 28 członków

a w 1932 r. liczył 30 członków.

Działaczami cechu w 1932 r. byli: Dominik Kucz, Paweł Lipus, Mateusz Herman z Szerokiej i Alojzy Urbanek.

3) Wolny Cech Piekarzy istniał w Żorach od 1540 roku.

W 1922 r. liczył 10 członków

a w 1932 r. liczył 14 członków.

Działaczami cechu w 1932 r. byli: Mikołaj Hilla, Joachim Welsman, Ryszard Szellga, Maksymilian Barton i Józef Kuberek.

5) Wolny Cech Rzeźników istniał od 1595 roku

W 1922 liczył 30 członków

a w 1932 r. liczył 32 członków.

Działaczami cechu w 1932 r. byli: Ludwik Herman i Józef Szczepanek.

6) Wolny Cech Stolarzy, Rzeźbiarzy i Szklarzy istniał od 1659 roku.

W 1922 r. liczył 18 członków

a w 1932 r. liczył 21 członków.

Działaczem cechu w 1932 r. był Józef Krakowczyk.

A oto lista rzemieślników żorskich, którzy w 1932 r. byli honorowymi mistrzami Izby Rzemieślniczej w Katowicach:

1. Bartecki Konstanty	— mistrz ślusarski
2. Bimler Józef	— mistrz obuwniczy
3. Gauls Adolf	— mistrz ślusarski
4. Godula Jan	— mistrz krawiecki
5. Górnik Franciszek	— mistrz rzeźnicki
6. Grała Antoni	— mistrz rzeźnicki
7. Greczy Marcin	— mistrz plekarski
8. Herman Ludwik	— mistrz rzeźnicki
9. Kłosek Franciszek	— mistrz obuwniczy
10. Kucz Dominik	— mistrz krawiecki
11. Moczygomba Franciszek	— mistrz rzeźnicki
12. Moj Karol	— mistrz kowalski
13. Preiss Walenty	— mistrz rzeźnicki
14. Solorz Aleksander	— mistrz rzeźnicki
15. Szczepanek Józef	— mistrz rzeźnicki

28 IX 1933

- powołano do życia Hufiec ZHP w Żorach. W skład Komendy Hufca weszli: hufcowy — hm Władysław Drobny — nauczyciel gimnazjum przyboczny, sekretarz i skarbnik — Paweł Pawlas namieśnik zuchowy i kronikarz — phm Jan Kret referent żeglarski — Władysław Morgała i referent WF i PW — Stanisław Sękowski.
- Następnego natomiast dnia przy Hufcu żorskim powołano Koło Przyjaciół Harcerstwa. Prezeską została Jadwiga Baldykowa — żona byłego burmistrza miasta, August Bomba — kierownik szkoły podstawowej, hm Władysław Drobny — komendant Hufca, A. Małecki — dyrektor gimnazjum, Adam Rostek — burmistrz Żor i Karol Sitko — dyrektor miyna w Żorach.

1934

- przystąpiono do budowy miejskiego stadionu sportowego za Strzelnicą (dziś stadion GKS Żory).

25 VIII 1935

- powstał w Żorach klub sportowy „Kolejowe Przysposobienie Wojskowe”.

1936

- Zarząd miasta oddał w depozyt do Archiwum Wojewódzkiego w Katowicach najważniejsze akta, przywileje miejskie i cechowe, kontrakty i umowy ślubne, zapisy testamentowe, akta fundacji na cele charytatywne i protokoły sporów granicznych. Cała dokumentacja zginęła podczas działań ostatniej wojny.
- w tym samym roku nauczyciel żorskiego gimnazjum, Władysław Drobny założył krąg starszo-harcerski „Ogniwo”. W 1937 r. krąg przekształcono w Drużynę Skautową im. Stanisława Żółkiewskiego.
- również w tym samym roku uruchomiono linię kolejową łączącą miasto z Rybnikiem.

13 V 1937

- zmarł burmistrz miasta, prezes OSP Żory, zasłużony dla miasta — Adam Rostek. Po jego śmierci burmistrzem mianowany został Florian Leśnik pełniący tę funkcję od 17 VII 1937 roku do dnia swej mobilizacji — VIII 1939 r.

XI 1938

- powstała w Żorach Spółdzielnia Mleczarska zrzeszająca rolników z Żor i okolicy. Prezesem Rady Nadzorczej został wybrany Wincenty Szymura.
- w tym samym roku uruchomiono linię kolejową Żory — Pszczyna i rozpoczęły kursowanie linie autobusowe na trasach z Żor do Cieszyna, Pszczyny i Rybnika.

1939

- Żory liczyły 6.100 mieszkańców.

1 IX 1939

- wybuchła II wojna światowa. W obronie Żor wraz z 10 żołnierzami zginął nauczyciel, kierownik szkoły Władysław Pawlikowski. Rozpoczęła się okupacja hitlerowska, która w Żorach trwała 5 lat, 6 miesięcy i 23 dni.

Bibliografia:

1. Informatory TMMŻ z roku: 1967, 1969, 1970, 1971, 1972, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1987.
2. Encyklopedia Powstań Śląskich — pr. zbiorowa, wydawnictwo Instytutu Śląskiego w Opolu.
3. Księga Pamiątkowa Rzemiosła Śląskiego 1922—1932 pod redakcją Emila Niebroja, Katowice — 1932 r.
4. Innocenty Libura — Z dziejów domowych powiatu — gawęda o ziemi rybnickiej Instytut Śląski w Opolu — 1984 r.

II Wspomnienia o wybitnych działaczach społecznych w Żorach.

Z okazji 70 rocznicy uzyskania niepodległości przez Polskę, chcemy przypomnieć społeczeństwu Żor tych ludzi, którzy walczyli o powrót naszej ziemi śląskiej do macierzy. Działali oni w różnych instytucjach, organizacjach społecznych, kulturalnych, oświatowych, towarzystwach śpiewaczych (Feniks), gimnastycznych (Sokół), brali udział w organizowaniu powstań śląskich (1919, 1920, 1921) plebiscytu (20. 03. 1921 r.) oraz przyczynili się do zachowania mowy i kultury polskiej, mimo systematycznej germanizacji ludu śląskiego.

Niech więc wspomnienia o nich będą skromnym wyrazem hołdu wobec pokoleń Ślązaków, walczących o powrót ziemi śląskiej do Polski i swojego rodzaju spłaceniem długu wobec Ziemi, z której się wywodzą, względnie której poświęcili całe swoje życie.

W tym informatorze chcemy przedstawić sylwetki dwóch działaczy z terenu żorskiego, a w dalszych informatorach przedstawimy następnych, którzy położyli wielkie zasługi w uzyskaniu niepodległości i rozwoju naszego regionu.

1. BONIFACY BAŁDYK

(1879 — 1940)

Bonifacy Bałdyk — aptekarz, społecznik, działacz plebiscytowy, burmistrz Żor urodził się 25 maja 1879 r. w Kobiernie na ziemi poznańskiej. Szkołę średnią ukończył w Krotoszynie, a po odbyciu praktyki w Poznaniu uzyskał dyplom pomocnika aptekarskiego. W czasie studiów farmaceutycznych w Berlinie był członkiem Tajnego Związku Młodzieży Polskiej i za swą działalność polityczną został relegowany ze studiów, nie uzyskawszy dyplomu farmaceuty.

Do Żor przybył w 1913 r. i podjął pracę w miejscowej aptece. Od samego początku pobytu w Żorach zaangażował się w działalność społeczną. Został członkiem chóru „Feniks”, który prowadził również działalność teatralną, a w styczniu 1919 r. wybrano go prezesem tego zespołu.

W czasie obrad Sejmu Dzielnicowego w 1918 r. w Poznaniu, reprezentował ludność polską powiatu rybnickiego. Na początku roku 1919 Niemcy w Żorach zorganizowali wiec, przedstawiając w sposób wypaczony sprawę polską. Na tym wiecu Bonifacy Bałdyk razem z Julianem Samulowskim próbowali sprostować wystąpienie antypolskie. Zostali z powodu tego (w styczniu 1919 r.) skazani przez sąd wojskowy na sześć miesięcy więzienia w Brzegu.

W czasie plebiscytu Bonifacy Bałdyk współpracował z Polskim Komitetem Plebiscytowym w Rybniku i był kierownikiem akcji plebiscytowej w Żorach. W tym okresie władze alianckie zapewniły mu ochronę. W latach 1920—1921 był prezesem Zarządu Okręgu Żorskiego Związku Śląskich Kół Śpiewaczych, który skupiał 18 chórów i włączył się do akcji plebiscytowej. W czasie powstań śląskich Bonifacy Bałdyk był jednym z organizatorów zaopatrzenia powstańców śląskich w broń, żywność i środki opatrunkowe.

4 lipca 1922 r. generał Stanisław Szeptycki na czele 5 i 6 baterii 23 pułku artylerii lekkiej wkroczył do Żor. W imieniu społeczeństwa powitał go Bonifacy Bałdyk.

W 1926 r. został członkiem Rady Naczelnej Narodowego Związku Powstańców Śląskich i byłych żołnierzy. Pełnił funkcję prezesa założonej w 1927 r. Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowej w Żorach. W 1928 r. z listy Narodowo-Chrześcijańskiego Zjednoczenia Pracy z okręgu Cieszyn — Pszczyna — Rybnik został wybrany do II Sejmu Rzeczypospolitej jako jeden z siedmiu posłów tego okręgu. Należał do klubu poselskiego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem i w 1930 r. został wybrany posłem do III Sejmu Śląskiego. Będąc posłem tego Sejmu Bonifacy Bałdyk przyczynił się do wybudowania w Żorach szkoły średniej (gimnazjum państwowego) oraz uruchomienia linii kolejowej Pszczyna — Żory — Rybnik.

W ostatnich dniach sierpnia 1939 r. na zorganizowanym w Żorach wiecu usiłował przeciwdziałać niemieckiej propagandzie. Po wybuchu II wojny światowej wraz z całą rodziną wyemigrował do Łańcuta, by 23 października 1939 r. wrócić do Żor. Nazajutrz został wraz z żoną aresztowany i osadzony w więzieniu w Katowicach. Z więzienia wrócił 8 listopada 1939 r., jednak na drugi dzień znowu go aresztowano i postawiono przed sądem wojskowym, który skazał go na 5 lat ciężkiego więzienia w Strzelcach Opolskich, gdzie 30 kwietnia 1940 r. zmarł. Zwłoki Bonifacego Bałdyka udało się sprowadzić do Żor i 7 maja 1940 r. pochować w grobowcu rodzinnym na cmentarzu żorskim. Po kilku dniach zwłoki zostały wyrzuczone z grobowca a zniszczony grobowiec zamieniono na śmietnik. Dopiero w 1952 r. dzięki staraniom żony Jadwigi Bałdyk, zwłoki Bonifacego po ekshumacji wróciły od odbudowanego grobowca.

2. JÓZEF WYROBEK

(1892 — 1975)

Urodził się 20. 01. 1892 r. w Rudoltowicach w powiecie pszczyńskim. Od 1904 r. zamieszkał wraz z całą rodziną na stałe w Żorach. Tu w 1906 r. ukończył szkołę podstawową i od tego roku rozpoczął naukę zawodu formierza w hucie „Paweł” (dzisiejsza Odlewnia Żeliwa — Celma). W latach pracy w hucie prowadził agenturę wydawnictwa „Katolik” z Bytomia. Rozprowadzał nie tylko prasę, ale i polskie kalendarze oraz zeszytowe powieści. Od 1909 r. do 1911 r. pracował w hucie „Silesia” w Rybniku-Paruszowcu. W 1911 r. rozpoczął pracę w kopalni „Chwałowice”. Za udział w strajku został zwolniony z pracy i po wielu staraniach zdołał zdobyć nową pracę, tym razem w kopalni „Dębieńsko”. Tu pracował do 1. 08. 1914 r.

W kwietniu 1912 r. założył w Żorach Towarzystwo Górnośląskiej Młodzieży Ludowej, a w dniu 24 czerwca tego roku z Jego inicjatywy powstało Towarzystwo Śpiewacze „Feniks”, które wybrało go pierwszym prezesem.

W 1913 r. z inicjatywy Towarzystwa Czytelni Ludowych utworzył w domu rodziców polską bibliotekę, która przetrwała do 1922 r.

W okresie działań I wojny światowej powołany został do armii niemieckiej. Walczył na frontach we Francji, w Serbii i w Macedonii. W czerwcu 1917 r. został zwolniony z wojska niemieckiego i do końca wojny pracował w kopalni Dębieńsko.

28. 06. 1918 r. reaktywował działalność Towarzystwa Śpiewaczego „Feniks”, które już liczyło 200 członków. W tym samym roku zawarł związek małżeński z Akwilią, aktywną członkinią tego towarzystwa. W grudniu 1918 r. wszedł w skład Polskiej Rady Ludowej, której przewodniczył Bonifacy Bałdyk. Wybrano go sekretarzem. W tym samym okresie brał udział w obradach Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu, jako poseł Żor.

Pod koniec 1918 r. otworzył pierwszą w Żorach polską księgarnię, która mieściła się na rynku.

23. 02. 1919 r. Józef Wyrobek został zaprzysiężony na tajnym zebraniu POW. Powierzono mu funkcję komendanta Żor i okolicy. Zaczął tworzyć nowe szeregi POW. Na jego ręce przysięgę żołnierską złożyli między innymi: Franciszek Smusz z Kleszczowa, Nikodem Sobik z Rownia, Jan Sojka z Rownia, Karol Gawłowski z Rogoźnej i Józef Mikołajec z Osin.

20. 08. 1919 r. został aresztowany przez Grentzschutz i osadzony w więzieniu w Żorach a potem w Raciborzu. 30. 09. 1919 r. odbył się proces, w którym otrzymał wyrok 6 miesięcy więzienia. 1 listopada, po odbyciu 73 dni kary, na mocy amnestii został zwolniony i powrócił do Żor. W Żorach nie doszło do wybuchu II powstania śląskiego dzięki interwencji Bonifacego Bałdyka.

Decyzja o przeprowadzeniu plebiscytu na Śląsku zaktywizowała działaczy polskości również w Żorach. Józef Wyrobek czynnie włączył się w akcję przygotowań do plebiscytu. Wielką rolę odegrało tu założone przez niego Towarzystwo Śpiewacze „Feniks”. 28. 03. 1920 r. założył w Żorach gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” liczące 40 członków. Wybrany został pierwszym prezesem towarzystwa.

Od pierwszych dni trwania III powstania śląskiego pełnił funkcję Komendanta Placu na miasto Żory. W dniu 4 lipca 1922 r. przeżył wraz z mieszkańcami Żor piękny moment włączenia Żor do Polski. W imieniu społeczeństwa żorskiego witał na Rynku gen. St. Szeptyckiego, Wojciecha Korfatego i Józefa Rymera, którzy w imieniu władz polskich symbolicznie połączyli Żory z Macierzą.

W latach międzywojennych nie zaprzestał społecznej działalności, zdobywał uznanie i szacunek mieszkańców. Gdy w 1927 r. utworzono pierwszą Spółdzielnię Oszczędnościowo-Pożyczkową, mianowany został dyrektorem Zarządu Spółdzielni, która przyjęła nazwę Bank Ludowy w Żorach.

1. 09. 1939 r. wybuchła II wojna światowa. W obawie przed spodziewanymi represjami ze strony hitlerowców, uszedł z Żor i całą okupację przeżył na tułaczce. Po wojnie wrócił do Żor i 5. 08. 1945 r. reaktywował działalność Banku Spółdzielczego, w którym ponownie wybrany został prezesem. Pełnił tę funkcję do czasu przejścia na zasłużoną emeryturę, czyli do 1962 r. Zmarł 17. 10. 1975 r.

Był wybitnym działaczem społecznym, propagatorem polskości w Żorach. Swoją działalnością wpisał się piękną kartą w historię naszego miasta. Cześć jego pamięci!

Opracowano na podstawie materiałów udostępnionych
przez córkę J. Wyrobka — Barbarę Wyrobek-Kaczmarczyk

